

NARODNE NOŠNJE U DALMACIJI KAO ODJEVNI KOMPLETI S POSEBNIM DETALJIMA

BRANKA VOJNOVIĆ TRAJIVUK
Etnografski muzej Split
Iza Vestibula 4
HR-21000 Split
branka@etnografski-muzej-split.hr

UDK 391
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 1.07.2022.
Prihvaćeno/Accepted: 26.08.2022.

U članku se govori o tradicijskom odijevanju u Dalmaciji prema osnovnim tipovima narodnih nošnji (jadranski, dinarski) koji se prožimaju, te o karakterističnijim ukrasnim detaljima i ženskim ogjavljima manjih područja. Pokušavaju se objediniti postojeći podaci iz relevantne etnološke literature s etnografskom građom muzeja i zbirki. Tekst je nastavak članka o tekstilnom rukotvorstvu objavljenog u prethodnom broju ovog časopisa, s odabranim slikovnim priložima prema koncepciji budućeg monografskog izdanja o narodnoj umjetnosti u Dalmaciji.

Gljučne riječi: *tradicijsko odijevanje, Dalmacija, tipovi narodnih nošnji*

Uvod – o hrvatskim narodnim nošnjama

Početak 20. stoljeća u Hrvatskoj je bila veoma raširena pojava sabiranja predmeta takstilnoga rukotvorstva, ne samo među stranim kolekcionarima već i među hrvatskim građanstvom koje je cijenilo vrijednost ručne izrade domaćeg proizvoda. U muzejskoj prezentaciji najprije su se naglašavali detalji, odnosno pojedini dijelovi narodnih nošnji koji su bili ukrašeni na poseban način, a tek se potom ona počela gledati kao odjevni komplet. Važnost njenog promatranja kao odjevne cjeline naglasio je 1943. godine slikar Ljubo Babić (1890.-1974.) koji ju je shvaćao kao oblikovni totalitet, odnosno plastično umjetničko djelo izvedeno na ljudskom tijelu.¹ Tijekom druge polovice 20. stoljeća narodne nošnje su od nekoć „žive“ seljačke odjeće postale glavnim dijelom gradskih etnografskih zbirki koje su se prezentirale izložbama, uz povremene folklorne reanimacije koje su jačale prema kraju stoljeća.

---

¹ U vezi s tim spominje kako se narodna nošnja može potpuno shvatiti samo na živom volumenu tijela pa dvodimenzionalno postavljene nošnje u muzejima pokazuju tek dio njihove vrijednosti (prema Vojnović 1992, 112).

Promatranje narodnih nošnji kao odjevnog kompleta u kontekstu hrvatske seljačke kulture značajan je doprinos kulturnopovijesne etnologije 20. stoljeća koja je izlučila odjevne cjeline iz prikupljene tekstilne građe te ih sustavno klasificirala. S obzirom na kulturna područja koja su dio širih areala, etnolozi su ustanovili tri inačice hrvatskih narodnih nošnji i to: jadransku, dinarsku i panonsku.

Knjiga Jelke Radauš Ribarić izdana 1975. godine bila je prvi obuhvatni i sustavni etnološki pregled tradicijskog odijevanja u Hrvatskoj.² Kasniji radovi na ovu temu polazili su od postavljene klasifikacije koju su dalje dopunjavali novim pojavama i zapažanjima.³

Klasični etnološki pristup tradicijskom odijevanju sažet je u sljedećem:

Narodna nošnja koju odijeva stanovništvo određenog područja ponaša se kao živi organizam prilagođen sredini u kojoj se nalazi. Ona se uklapa u sliku kraja, ona otkriva osnovne grane gospodarstva, iz nje se čitaju klimatski uvjeti, na njoj se odražava blagostanje šire zajednice, bez obzira na imovinsko stanje pojedinca. No narodna nošnja krije u sebi i tragove onih povijesnih događaja koji su u prošlosti kraja bili značajni i koji su ostavili svoj pečat u njenom oblikovanju. Konačno narodna je nošnja slika vještine, likovnog shvaćanja i stvaralačkog dometa naroda, koji je i u tom za život neophodnom rekvizitu, našao medij koji je progovorio iz dubine svoga bića, da bi na svoj način i svojim govorom izrazio svoju težnju za ljepotom. Tri faktora, tj. prirodna okolina, kulturno povijesni utjecaji i vlastiti stvaralački poriv naroda prisutni su uvijek u oblikovanju narodnog ruha i zbog toga nošnja predstavlja jedno od najkompleksnijih dometa narodnog stvaralaštva (Radauš Ribarić 1975).

Noviji prikazi hrvatske tradicijske kulture promatraju je kroz četiri područja, odnosno u sklopu primorske, gorske, središnje i

---

² Osim teksta iz kojeg su učile generacije studenta etnologije, vrijednost knjige je i u odličnim fotografijama koje su snimane u odgovarajućem ambijentu, često s ljudima iz toga kraja. U kompletiranju narodnih nošnji sudjelovali su brojni etnolozi - muzejski stručnjaci koji su na taj način pokazali odjevne predmete iz zbirki svojih matičnih muzeja koji većinom pripadaju vremenu s početka 20. stoljeća.

³ Značajan je prikaz odijevanja Aleksandre Muraj u knjizi *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskog puka* (1998). Vrijedan doprinos promatranju temi je knjiga Ivica Ivankovića *Hrvatske narodne nošnje* iz 2001. godine u kojoj se proširuje njihovo promatranje izvan Hrvatske. Novija istraživanja usmjerena su prema pojedinim segmenatima tradicijskog odijevanja na manjim područjima.

nizinske Hrvatske. Ta se područja razlikuju po svojim prirodnim osobinama, po kulturnom naslijeđu preuzetom od starijeg neslavenskog stanovništva te po različitim povijesnim sudbinama, kao i po utjecajima različitih širih kulturnih regija (sredozemne, balkanske, srednjoeuropske). Upravo raznolika etnografska baština svjedoči o sposobnosti hrvatskog naroda za prilagodbu životnim uvjetima te kreativnim odgovorima na njih.⁴

Polazeći od navedenih izvora promatram, dakle, narodnu nošnju koja je u osnovi promjenjiva folklorna pojava kao likovnu činjenicu. Ona je u određenom povijesnom trenutku nastala u oblicima koji su se potom ustalili za duže vrijeme na nekom području, pa je početkom 20. stoljeća bila vrednovana kao narodno likovno stvaralaštvo, odnosno kao narodna umjetnost.

Etnografski tipovi narodnih nošnji u Dalmaciji kao osnovni odjevni oblici

Klasifikacija hrvatskih narodnih nošnji prema kulturnim područjima odnosi se prvenstveno na razdoblje kraja 19. i početka 20. stoljeća te polazi od onoga što je uočeno kao najtipičnije. Zbog izrazite raznolikosti i dugoga trajanja pojedinih elemenata vrlo je teško sve pojave hrvatskih narodnih nošnji na taj način u cijelosti obraditi. Usto, ona je danas gotovo neprimjenjiva na neke aktualne nošnje. Pa ipak, osnovni tipovi narodnih nošnji ukazuju na glavne osobitosti tradicijskog odijevanja u prošlosti kao na njen stariji sloj, posebice s obzirom na njihove krojeve koji su oblikovna osnova te na korištene tekstine materijale, njihovu obradu i ukrašavanje.

Područje Dalmacije dio je jadranske (primorske) te dinarske (gorske) kulturne zone koje su zbog konfiguracije terena i loših prometnih veza u prošlosti bile nepovezane i bitno različite. Stoga govorimo o jadranskim narodnim nošnjama koje u osnovnim crtama odgovaraju priobalno - otočkom pojasu Dalmacije te o dinarskim nošnjama iz njene unutrašnjosti ili zaleđa. To su bila dva osnovna modaliteta tradicijskog odijevanja koja u glavnim crtama objašnjavaju međusobne sličnosti unutar jednog kulturnog područja kao i razlike u odnosu na ono drugo. Iako krajem 19. stoljeća nije bilo veće komunikacije među njima, kao ni između urbanih naselja i ruralnih područja, pojedini utjecaji ipak su se prenosili zamršenim putovima. U 20. stoljeću oni su bivali sve češći. O svemu tome najbolje svjedoče autentične narodne

---

⁴ Vitez 2001, 12.

nošnje koje se danas čuvaju u muzejskim zbirkama, od kojih je izuzetno vrijedna ona u Etnografskom muzeju Split (sl.1).

Sl.1.

Opća značajka **dinarske narodne nošnje** je vuna kao osnovni materijal koja se dobivala u kućnoj radinosti, pa je odjeća često bila u njenoj prirodnoj sivo – smeđoj boji i svijetlom okeru (prljavo bijela). Uz nju prevladavaju modra i crvena, a zastupljene su još žuta i zelena boja u nekoliko tonova i nijansi. Bijela košulja je bila jedini odjevni predmet koji nije od vune,⁵ a gotovo je istoga kroja kod muškaraca i kod žena. Također je bila ista obuća; pletene čarape u nekoliko slojeva sa suknenim dodacima i opanci. Plitka kapa od crvenog sukna je tipično pokrivalo za muškarce, ali i za djevojke. Kapa je okrugla s uspravnim obodom, nekad niskim, a nekad visokim do tri prsta. Starije kape imaju dio nad tjemenom blago stožast, a kasnije prevladavaju one s ravnim tjemenom. Muške kape često su ukrašene crnim vezom te resama koje vise s jedne strane. Djevojačka crvenkapa nema resa, a mogla je biti ukrašena šarenim vezivom.

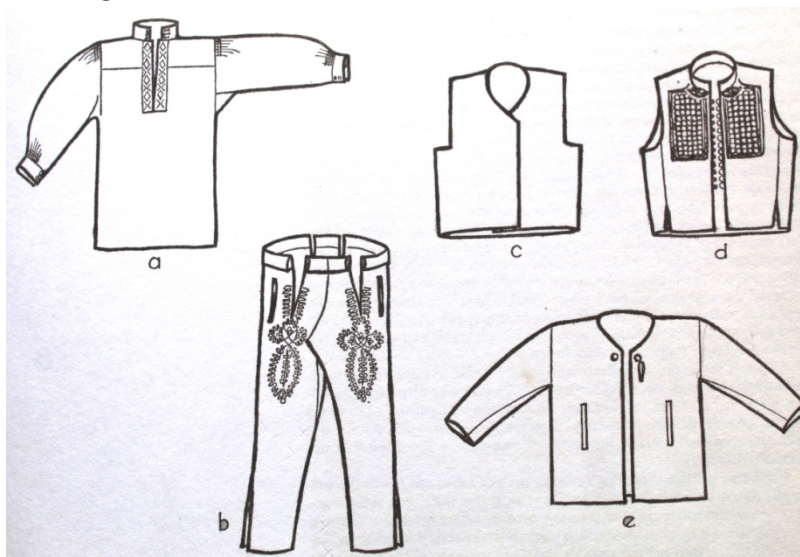
Muška nošnja dinarskog područja (sl.2) sastojala se od dugih suknenih hlača najčešće modre boje (b - *benevreci*).

---

⁵ Košulja je od lanenog, konopljinog ili pamučnog platna. Dakako, ženske marame su također platnene.

Platnena košulja je kratka do struka (a - tip *dalmatice*).⁶ Poviše nje oblači se nekoliko slojeva suknene odjeće: svakodnevni prsluk (c - *krožet*), drugi svečani prsluk (d - *jačerma*) često posebno urešen, te kaputić s rukavima (e – *koporan/kanparan, trlagan*) više ili manje ukrašen s obzirom na njegovu namjenu.

Sl.2.

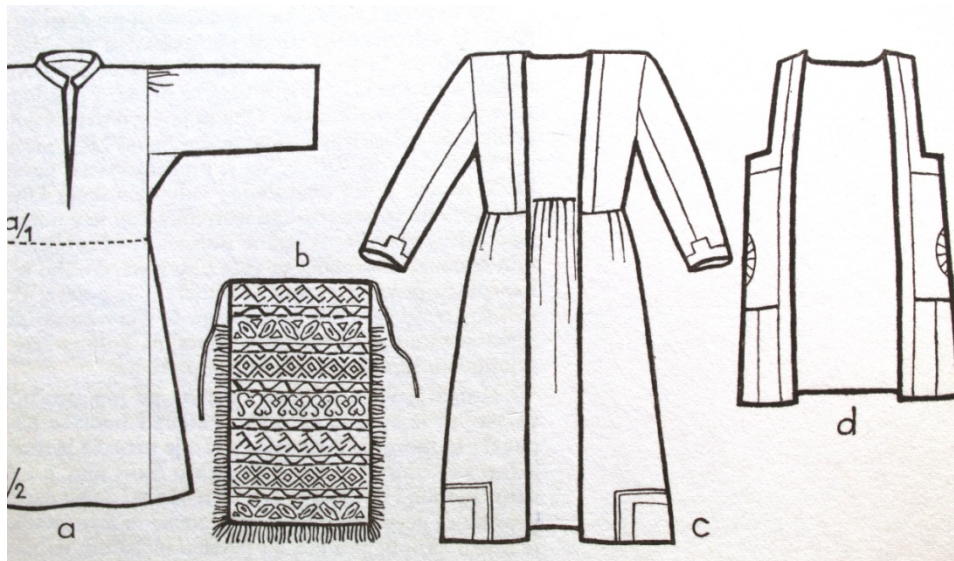

Uz ovaj komplet idu različiti pojasevi; *struka* od crvenih vunениh uzica poprečno povezanih ili povoj od duguljaste crvene (ili modre) vunene tkanine, te povoj od raznobojne karirane svile. Kako je oružje ovdje bilo sastavni dio muške nošnje ono se najčešće nosilo zadjenuto među listovima kožnog pojasa (*pašnjajača, bensilah*). Uz crvene kape ponegdje se koristio i crveni povoj oko glave (*saruk*).

Ženska nošnja dinarskog područja (sl.3) sastojala se od duge platnene košulje (a - tip *dalmatice*), vunene pregače (b), suknenog haljetka s rukavima (c - *aljina, modrina*), te haljetka bez rukava (d - *sadak, jačerma*) koji je sprijeda široko otvoren.

⁶ Kroj dinarske košulje odgovara tipu odjeće iz kasnog rimskog razdoblja zvanom *dalmatica*. To je komad platna poprečno presavijen s razrezanim otvorim za glavu i dodanim rukavima.

Sl.3.

Košulja se vezivala u struku najčešće tkanim vunenim pojasom (*tkanica*).⁷ Posebno su bila oblikovana ženska oglavlja koja su se uglavnom razlikovala kao djevojačke crvenkape i oglavlja udatih žena načinjena od dijagonalno složene kvadratne marame zavezane na poseban način. Ona je ponekad pričvršćena na tvrdi podložak na tjemenu koji još može biti pokriven platnenom čeonom kopicom ukrašenom na prednjem dijelu. Uz odgovarajuće pokrivalo glave u dinarskoj nošnji je veoma važan nakit koji je u pravilu bio vrlo krupan, u skladu s teškom vunenom odjećom.

Pod novijim urbanim utjecajima izvršene su promjene u ženskim nošnjama u unutrašnjosti Dalmacije, posebice onih lokaliteta koji su bili u zaleđu gradova. Glavna promjena je bila u korištenju kupovnih materijala, a ponegdje i u kroju i ukrasu čime su se ove nošnje udaljile od ovih oblika. Na području Dalmatinske zagore dinarska sukna haljina mijenja kroj od okomito cjelovite tkanine u oblik odjeće rezane u pasu pa je donji dio malo nabran, a u struku spojen s gornjim dijelom.⁸ Također su sve češće

⁷ Zabilježen je i kožni pojas s metalnim dijelovima (*litar*) u sjevernoj Dalmaciji.

⁸ Potom se pojavljuje vrsta haljine sastavljena od nabrane sukne s prišivenim prslučićem bez rukava i to od tanjih materijala (*carza/sarza*, *brnjica*, *fuštan*). Košulja se skraćuje te joj se dodaje na prsima ukrasni bijeli ili šareni plastron. Ponegdje se javlja i široko otvoren prslučić (*carza*) s ukrasom od šarene tkanine

pregače od kupovnih materijala (*traversa*) kao svečani dio nošnje na cijelom području, te kratki haljetak dugih rukava sprijeda široko otvoren.

Posebno se izdvajaju takozvane varoške nošnje višega društvenog sloja većih naselja u unutrašnjosti Dalmacije koji su bili centri okolnih ruralnih područja. One su bile izrađene od skupocjenih kupovnih tkanina prema krojevima koji svjedoče o modnim utjecajima.⁹

Jadranski tradicijski odjevni oblici već su po svom osnovnom tipu bili složeniji i raznovrsniji od takozvanih dinarskih, zbog toga što su u pravilu bili manje izolirani i otvoreniji prema utjecajima odijevanja viših socijalnih slojeva i europskih stilskih epoha. To se prije svega vidi u uporabi raznih materijala; od vunениh tkanina (*carza/sarza*, *raša*) koje su često izrađivale poluprofesionalne tkalje i domaće svile do kupovnog platna, finog sukna i drugih industrijskih tkanina. Zbog izrazite raznolikosti ne može se izdvojiti tipičan zajednički kolorit, ali se može reći da u usporedbi s odjećom drugog tipa ovdje prevladava akromija i monokromija s akcentima crvene boje i cvjetnih motiva.

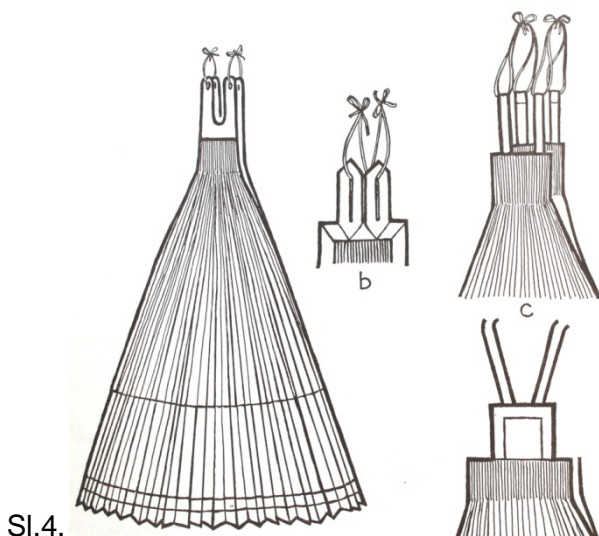
Ženska nošnja jadranskog područja sastojala se od platnene košulje renesansnog tipa koji je također bio oblik muške košulje (*stomanja*, sl.6- a)¹⁰ ili ponegdje košulje *dalmatice* u kratkoj varijanti. Povrh košulje oblačila se *suknja*, *carza*, *raša* koja se nekad šivala od domaćeg vunenog tkanja od kojeg je nastao naziv za odjevni predmet. U toj gornjoj odjeći susreću se dva osnovna tipa: nošnja s poramenicama i suknja s krojenim prslučićem.

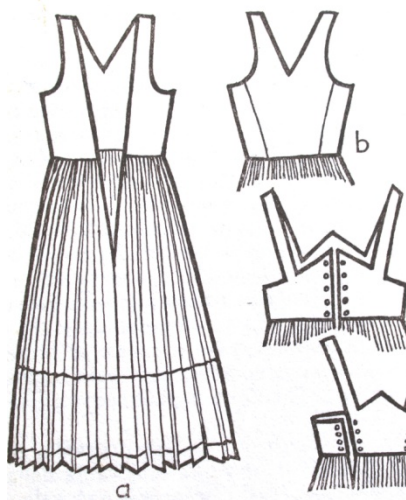
na rubovima, a ispod može biti još jedan dodatni prsluk (*korpet*) preklapljenih prednjica koji je slično ukrašen (Jakšić 2007, 522).

⁹ Primjerice, sinjska varoška nošnja iz ranog 19. stoljeća sastoji se od plastrona i pregače od tila, brokatnog prsluka, svilene plisirane suknje, srmenog pojasa, dugog haljetka (*dolame*) od fine čoje, vratne marama od *organdija* i svilenih papučica (isto).

¹⁰ Ona ima širok ovalni izrez oko vrata oivičen ukrasnim stezanjem, a široki rukavi su u zapešću stegnuti i završavaju ošvicom ili volanom.

Sl.4.

Sl.5.

Prva spada u vrst nekrojenog ruha i predstavlja tip nošnje s poramenicama (sl.4). Suknja je podijeljena u dvije polovice od kojih je svaka u gornjem dijelu skupljena i stegnuta pa se iz njega šire prema dolje kruti nabori, a bokovi ostaju otvoreni. Ovaj oblik tradicijske odjeće prostire se duž cijelog jadranskog područja, od sjeverozapada (otok Susak) do Mljeta na jugu. Na kopnu nalazimo takvu nošnju na području između Primoštena i Kaštela. Pojedine varijante razlikuju se po tome koliko visoko dopire

stegnuti dio, po obliku i načinu pričvršćivanja poramenica, po vrsti i boji tkanine te samom nazivu.

Suknja s prslučićem pripada krojenoj odjeći, a sastoji se od prsluka bez rukava koji je sprijeda duboko ovoren i priliježe uz tijelo. Donji rub prsluka (*kas, skas, život, opleće, bušt*) drži u nabore složenu suknju (*krilo*). Ovaj oblik gornjega ruha bio je rasprostranjen duž cijeloga hrvatskog Jadrana, a prodro je i dublje u dinarsko zaleđe gdje je zamijenio raniju suknenu odjeću tipa tunike. Zbog toga je u ukupnoj etnografskoj građi brojniji od prethodnoj tipa. Najizrazitije je zastupljen na otoku Pagu.

Uz ovaj osnovni odjevni predmet žene su dodavale različite pregače i pojaseve, kratke haljetke s rukavima te oglavlja uglavnom načinjena od duguljaste pravokutne marame.

Poteškoće u razlikovanju spomenutih odjevnih tipova nastaju ponajviše zbog pojedinih elementa koji su se učestalim promjenama preoblikovali, a ponekad i zbog lokalnih naziva koji ne odgovaraju uvijek tipskom obliku. U sabranoj tekstilnoj građi znatan je broj prijelaznih oblika, pa se ova tipološka slika može učiniti zbunjujućom. Najčešće su sličnosti osnovnog kroja jadranske haljine s prslučićem i modificiranog oblika ženske nošnje dinarskog područja koja pripada mlađem sloju tradicijske odjeće.

Prožimanja dinarskih i jadranskih utjecaja u narodnim nošnjama Dalmacije posebno su očiti u zadarskom području i Konavlima. Primjerice, na zadarskom priobalju česti su vezeni geometrijski motivi na ženskim košuljama pretežno crvene boje koji su različiti od jadranskog bijelog veza i čipke. Konavli koji su zemljopisno i gospodarski pripadali jadranskom području imaju žensku nošnju koja se bazira na kroju dinarskog tipa, a pod utjecajem grada Dubrovnika dorađena je laganijim materijalima i svilom. Također se sačuvalo žensko dinarsko oglavlje, odnosno različito složena kvadratna marama uz djevojačku crvenkapu, ali i svečano starinsko oglavlje preko kojega se stavljala duguljasta jadranska *pokrivača*.

Ovi i drugi primjeri potvrđuju da se u oblikovanju gotovo svih narodnih nošnji u Dalmaciji radilo o složenim povijesnim procesima koji su se odvijali kroz stoljeća i to na različite načine u pojedinim mjestima. Žensko ruho hrvatskog jadranskog područja upravo je primjer kontinuiranog prožimanja raznih utjecaja koja su se odvijala stoljećima kroz nekoliko različitih

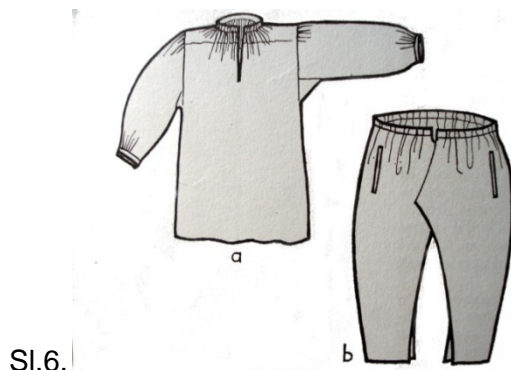
procesa.¹¹ Odvajanjem gornjeg i donjeg dijela ženske nošnje odvijala se posljednja faza u oblikovanju tradicijskog ruha u Dalmaciji koje se dalje razvijalo više po modnim utjecajima građanske odjeće nego po starom predlošku. Većina današnjih narodnih nošnji udaljila se od prikazane „početne“ sheme.

Mušku nošnju jadranskog područja također je teško ukratko predstaviti prema oblicima odjevnih predmeta u skladu s odgovarajućim tipom. Ovdje se uočavaju dvije grupe; ona koja odgovara predstavljenoj dinarskoj nošnji i ona mediteranskog tipa. U primorskom i otočnom dijelu sjeverne Dalmacije osnovni dijelovi nošnje pripadaju prvoj grupi, odnosno slični su onima u zaleđu. Tako su i nošnje primorja izrađene od modrog ili od smeđeg sukna, a na glavi je često dinarska crvenkapa. Ipak nema teškog metalnog ukrasa i oružja. U okolici Dubrovnika također je u mnogim elementima muška nošnja srodna s dinarskom, ali se od nje bitno razlikuje po kroju hlača koje su vrlo široke i dopiru do pola lista (*gaće*). Uz njih se nosi i odgovarajući levantinski svileni pojas, ali i dinarska crvena kapa. Tradicijska ženska i muška obuća u Dalmaciji bile su niske crvene ili crne cipele s ravnim potplatom tipične za jadransko područje, ali i dinarski opanak.

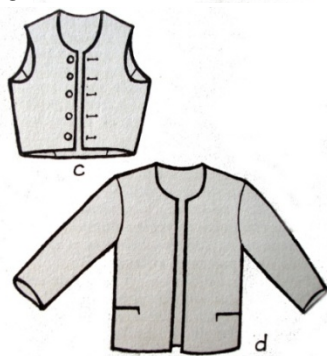
Odjevni oblici mediteranskog tipa u Hrvatskoj najbolje su sačuvani u muškoj narodnoj nošnji otoka Krka (sl.6) koja se sastoji se od širokih hlača kraćih nogavica, košulje renesansnog tipa, prsluka i kratkog kaputića s rukavima te kape u obliku tuljca čiji vrh pada prema ramenu.

---

¹¹ Spomenimo one najosnovnije. Pri doseljenju Hrvati preuzimaju od strosjedilaca ravnu košulju – tuniku... Na jadranskom području se u razdoblju između 13. i 15. st. prihvaća odjeća otvorenih bokova, a naziv *kotula/kotola* upućuje na porijeklo iz odjeće kasnog srednjeg vijeka. Isti se naziv prenosi na kasniju odjeću sastavljenu u pasu koja se javlja u 15. i proširuje u 16. stoljeću. To gornje ruho renesansnog tipa u krajevima koji nisu bili ugroženi prodorom Osmanlija doživljava svoje daljnje barokno oblikovanje. No, na najvećem dijelu jadranskog primorja i na otocima nošnja se petrificira. Utjecaji kasnijih stilova, rokokoa i nošnje 19. st. primjećuje se u gradovima, odnosno u sredinama kojima je bio blizak način građanskog života (Radauš Ribarić 1991).

Sl.6.

Pojedini njeni elementi mogu se pronaći na dalmatinskim otocima i primorskom dijelu u kombinacijama sličnih odjevnih predmeta s onima oblikovanim pod drugim, posebice građanskim utjecajima. Zbog mobilnosti muškoga stanovništva i otvorenosti ovoga područja vanjskim utjecajima muška je narodna nošnja cijeloga hrvatskog primorja najranije izgubila tradicijske oblike. Utjecaji urbane odjeće naročito su zastupljeni u takozvanim varoškim nošnjama iz pučkih predgrađa primorskih gradova u kojima se miješaju s dinarskim i jadranskim elementima. Svečane ženske nošnje Jadrana također pokazuju jače utjecaje stilskoga odijevanja.

Komparirajući prikazane odjevne sheme možemo reći da se dinarski tip narodne nošnje u Dalmaciji odlikuje tektonskim i robusnim oblicima te polikromatskim i šarenim površinama u kojima dominiraju crvena i modra boja (sl.7). Nasuprot tome, jadranska tradicijska odjeća odaje lakoću i prozračnost u kombinacijama jednoličnih boja s akromatskim bijelom i tamnom (modrom) odjećom te skromnijim ukrasnim detaljima (sl.9). Ona djeluje decentno svojom monokromnom jednostavnošću u kojoj

prevladavaju pastelni tonovi. Prva je sklonija teškom i krupnom metalnom ukrasu mjedene i srebrne boje (sl.8), a druga manjem detalju crvene ili zlatne boje. Dok je narodna nošnja iz unutrašnjosti bila gotovo izolirana i nesklona promjenama, trajno oblikovno svojstvo primorske odjeće bila je otvorenost građanskom odijevanju i modnim utjecajima (sl.10).

U vjekovnom prožimanju dalmatinskog priobalja i zaleđa osnovni tipovi narodnih nošnji međusobno su se preplitali pa je i likovni izraz folklornog tekstila neprestano varirao između te dvije odrednice kao krajnje točke.

Sl.7.

Sl. 8.

Sl. 9.

Sl.10.

Posebnosti manjih područja prema oblicima i ukrasu

Etnografska klasifikacija hrvatskih narodnih nošnji samo je apstraktna shema koja se može primijeniti tek na dijelu tradicijskoga odijevanja, jer su vrlo česte inačice tipova i kombinacije raznovrsnih elemenata. Stoga je potrebno ukazati na promatranje pojedinih dijelova nošnji prema posebnom ukrasu ili prepoznatljivom detalju, ponekad i nazivu, koji su zabilježeni kao etnografska građa određenog lokaliteta. Iz bogatog etnografskog materijala s kraja 19. i početka 20. stoljeća u ovom likovnom pregledu izdvojila sam one koji mi se čine najtipičnijima.

Suknja s poramenicama sačuvna je u nekoliko varijanti oblika i naziva. Na otoku Olibu to je *fuštan* od kupovne modre vunice ili od grubog domaćeg platna koji dopire do pasa i visi na širokim kupovnim vrpcama. U okolici Šibenika zimska je suknja (*carza*) od domaćeg crnog sukna, a ljetna od laganije kupovne tkanine. Tu se stegnuti dio diže znatno iznad struka i naziva se *ždrilje* (Zlarin), *ždrila* (Vodice), *njidra* (Primošten). Dio iznad pojasa ima crveni porub, a poramenicama se može podešavati dužina prema potrebi (sl.11). U Kaštelima je suknja s poramenicama bila izrađena od modrog domaćeg sukna, a nazivala se *pandilj*. Na otoku Lastovu *pandel* je od svilene tkanine, a zimska *suknja* od modre raše ima široki porub od

crvenog *pana*. Na otoku Mljetu *gunj* je uvijek od domaćeg sukna, crveno-smeđe ili crne boje.¹²

Suknja s prslučićem rasprostranjena je od južne Istre do dubrovačkog primorja. Na kopnenom području može se pratiti od Istre do zadarskog područja. U srednjoj Dalmaciji izmjenjuje se s nošnjom otvorenih bokova (porameničnog tipa), a dopunjuju je neki elementi dinarske nošnje (pojas, vunena pregača). U južnom jadranskom primorju taj tip prevladava u okolici Dubrovnika te dalje u Boki Kotorskoj. U otočnom dijelu javlja se na zadarskom arhipelagu te na otoku Krapnju kod Šibenika. Ovaj tip haljine najčešće je bio izrađen od sukna smeđe, modre, crne boje, a javlja se i u varijantama od kupovnih tkanina. Također je zabilježen pod raznim nazivima. Suknene varijane nazivaju se: *suknja, carza, sarza, raša, modrina, biliča*. One od tanjih materijala su: *fuštan, brnjica, koto/ula*.¹³

Od brojnih sačuvanih primjeraka stilski su najrječitiji oni s otoka Paga koji su tkani od finog domaćeg sukna ujednačenog kolorita. Cijeli odjevni predmet je žute, oker, crvene, modre, zelene ili crne boje s bogatom skalom tonova i nijansi te diskretnim kolorističkim akcentom uskog poruba od pana pri dnu suknje, često u kontrastnoj boji (sl.12). Svaki primjerak imao je jedinstvenu boju što je bio osnovni element kompozicije prema kojem su usklađeni svi ostali.

Sl.11.

---

¹² Radauš Ribarić 1975.

¹³ Radauš Ribarić 1991, 107-108.

Sl.12.

U Dalmatinskoj zagori ukrasom se ističu gornji sukneni dijelovi nošnje. U šibenskom i drniškom kraju muški prsluk – *krožet* od modrog ili smeđeg sukna ukrašen je raznobojnim pamučnim ili svilenim vezom uz vrat i uz prsni otvor (sl.13).

Sl.13.

Sl.14.

U Vrlici je svečani modri *krožet* ukrašen bogatim vezom na širokim trakama okomito apliciranim na prednjicu te na tri kruga od crvene čoje (sl.14) koji su oblikom i ukrasom slični *zvrku* na ženskome *sadaku* (sl.30). Na ovom području i muška košulja je na određenim dijelovima ukrašena vezom od pamučne bijele i srmene niti zlatne boje.¹⁴

Svečani muški prsluk (*jačerma*) od finog crvenog sukna (*čoja*) s metalnim ukrasom na prsima šire je rasprostranjen; od unutrašnjosti sjeverne Dalmacije (Obrovac, Knin) preko Vrlike prema Sinju. Zahvaljujući sinjskoj Alci danas su najpoznatije *toke* koje su dio oprave alkarskog momka odjevenog u mušku sinjsku nošnju. Prednjice su okovane srebrnim, rjeđe pozlaćenim, ukrasom od *ploča*, *ilika*, *koluta* i *puceta* koji se zajedno nazivaju *toke*, a drže se dekorativnim ostatkom nekadašnjeg zaštitnog oklopa (sl.15). Za razliku o toga u jugoistočnom dijelu kopnene Dalmacije svečani muški prsluk od crvene ili modre *čoje* ukrašen je optokom od crvenog svilenog gajtana i srmenom trakom (*galun*, *širit*) koja tvori različite vitice te srebrenim filigranskim dugmetima. Ovaj način ukrašavanja karakterističan je za Imotsko područje (sl.16) gdje je na sličan način ukrašen i modri *kumparan* (s rukavima) koji može biti i posve crni s ukrasnim petljicama od gjatana.

---

¹⁴ Vidjeti Jakšić 2018, 20.

Sl.15.

Sl.16.

Na jugu, u Župi Dubrovačkoj, muški prsluci i kratki haljetci posebno su bili ukrašeni terzijskim vezom od pozlaćene srme (sl.18). Svečani gornji prsluk (*fermen*) izrađen je od crne, tamnomodre, ponekad crvene *čoh*e te je ukrašen gotovo po čitavoj površini (sl.17). Rubovi i sastavni šavovi optočeni su gajtanima iste zlatne boje, a ponekad takav raskošni prsluk na prsima ima kao ukras i metalne *toke* i *ploče*.

Sl.17.

Sl.18.

Poseban način ukrašavanja suknene gornje odjeće je raznobojan vez s motivom stabla života na leđima muškog crvenog *koporana* iz zadarskog zaleđa (sl.19). U šibenskom kraju krakterističan je *kaparan* tamne boje (smeđa, modra) ukrašen crvenim svilenim nitima i kitama, te raznobojnim suknenim trakama dijagonalno apliciranim uz donje kutove prednjice (sl.20) što čini skladnu cjelinu sa spomenutim raznobojnim vezom *krožeta* (sl.13).

Sl.19.

Sl.20.

Ženske košulje tipa tunike (*dalmatica*) redovito su ukrašene na prsnom dijelu, a često i na rukavima vunanim, ponekad svilenim vezom. Osim toga, u sjevernoj Dalmaciji su crvene platnene pruge (*mavez*) prišivene na spoju rukava sa središnjim dijelom košulje (sl.21), a ponekad i na maramama. Vezeni motivi na košuljama su geometrijski i stilizirani cvjetni, a najčešće tehnike su križić i polukrižić. U raznobojnim vezovima prevladava crvena boja u raznim nijansama i tonovima uz manje oker-žute, plave i zelene boje (sl.22, 23).

Sl.21.

Sl.22.

Crveni vez na ženskim košuljama izveden je u rasponu od rumeno žarke boje do zagasitog karmina. Izniman je gusti svileni vez oker - crvene boje s geometrijskim ornamentima koji potpuno prekriva gornji dio ženske košulje. Sačuvan je tek na nekoliko primjeraka iz 19. stoljeća koji pripadaju zadarskom primorskom području.¹⁵

---

¹⁵ Vidjeti sl.14. u Vojnović Traživuk 2021.

Sl.23.

Sl.24.

Na svečanim konavoskim košuljama s prepoznatljivom *prsnicom*, koja plijeni pažnju gustim vezom izvedenim svilom i srmom, uz crvenu boju zastupljena je i topla zlatno žuta. Štoviše, ova boja ponekad dominira na vezenom prsnom dijelu sa žutom svilenom kiticom.¹⁶ Za razliku od toga u splitskom zaleđu, koji je također bio pod jačim jadranskim utjecajem, prisutan je akromatski bijeli vez. Primjerice, na košulji iz Muća (iz druge polovice 19. st.) on se pojavljuje uz malo zlatoveza i vunene niti u boji (sl.24). Među sačuvanim imotskim maramama i košuljama iz sredine 19. stoljeća rijetki primjerci također svjedoče o bijelom vezu koji je ovdje u kombinaciji s polikromnim svilenim vezom.¹⁷

¹⁶ Isto, sl.15.

¹⁷ Jakšić 2018, 20.

U ženskim nošnjama južne Hrvatske (dinarskog tipa) oblikom i ukrasom razlikuju se dvije varijante pregače. Prva je pravokutnog oblika i ravne površine, istkana od raznobojne vune tehnikom klječanja s geometrijskim uzorcima koji se u nizovima redaju jedan ispod drugog. Uz tri strane pregača je rubljena dugim vunanim resama. Rasprostranjena je u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji, približno do Vrlike (sl.25). Druga vrsta je raširena na jugoistočnom području Hrvatske, otprilike od Sinja preko Poljica i Imotske krajine sve do Konavala u dubrovačkom zaleđu. Ona je istkana na tkalačkom stanu kao jednostavna vunena tkanina u četiri nita koja je lagana i mekana. Najčešće je crvene boje s poprečnim crnim ili bijelim prugama. U gornjem dijelu je skupljena tako da pada u mekanim naborima i nema resa (sl.26).¹⁸

Sl.25.

---

¹⁸ Radauš Ribarić 1975.

Sl.26.

Posebno su bili ukrašeni sukneni dijelovi ženskih nošnji u zaleđu sjeverne Dalmacije koja pripada zapadnom dijelu dinarskog etnografskog prostora. To su višebojni vezovi ritmičkih kompozicija koji su se izrađivali na finijem suknu ili kupovnoj *čohi*, u sitnom bodu lančanca izvedenom raznobojnom svilom ili pamukom. Vezeni komadići crvene, zelene i modre boje tvore veće ukrasne cjeline poput mozaika. Na njima je ukras *ispisan* u nizovima tipičnih imotiva: kuka, spirala, kružnica, križeva, zvjezdica, S motiva, osmica i sličnih.¹⁹ Ova izvezena *čoha* nazivala se *građa*, a prišivala se najčešće uz donje rubove ili drugdje na gornju suknenu odjeću. Zatičemo je i na obući, klječanim pregačama i torbama.

Ovakav ukras *sadaka* ponešto se razikovao u unutrašnjosti sjeverne Dalmacije. Hrvatice katolkinje ispod pazuha su izrađivale ukras zabilježen kao motiv *tri prsta* ili *prsti* (sl.27, 29),²⁰ a Srkinje pravoslavke su tu prišivale ukrasnu plohu trapezoidnog oblika ispunjenu gustim vezom (sl.28).

---

¹⁹ Vidjeti sl. 16, 17, 18 u Vojnović Traživuk 2021.

²⁰ Sam motiv bez poznavanja naziva očitala bi kao tri grane, odnosno tri kraka koji se računaju iz zajedničkog ishodišta.

Sl. 27.

Sl.28.

U vrličkom je području, pak, prepoznatljivi likovni naglasak bio je na *zvrku*, okrugloj sukненоj plohi s gusto vezenim ukrasom, koji se prišivao na obje strane *sadaka* ispod plećiju. *Zvrk* je prišiven pri vrhu široke crvene trake koja ide od ramena niz leđa, a dolje (prema rubu) završava s tri kraka zvana *prst ili nokt* (sl.30).

Sl.29.

Sl.30.

Na ovom području također se ističe poseban ukras ženske odjeće *kauri* školjkama koje su se prišivale u oblicima rozeta na određenim mjestima (prsa, struk) kao simbol plodnosti (sl.31). Osim toga poznat je ukrasni prsni prevjes (*đerdan*) načinjen od metalnih novčića prišivenih na veću platnenu površinu, koji se razvio od ogrlice. Uz ukrasnu funkciju označavao je djevojku spremnu za udaju te je bio pokazatelj njenog miraza. Prilikom plesanja novčići bi zveckali i time dodatni privlačili pozornost. Uz vrličko područje, ovaj kićeni prsni prevjes bio je rasprostranjen i u unutrašnjosti sjeverne Dalmacije.

Sl.31.

Sl.32.

Srebrni kovani novčići mogli su resiti i ženske crvene kape. U sjevernoj Dalmaciji djevojačke su kape ponekad bile posve prekrivene šarenim vezivom (sl.34).

Sl.33.

Sl.34.

Na vrhu vrljičkog djevojačkog oglavlja s kapom i maramom okomito se zaticalo paunovo pero koje je imalo apotropejsku funkciju (sl.33). Ovdje su udane žene preko kape slagale bijelu maramu (*okrug*) koja je bila vezena stiliziranim biljnim motivima u onom kutu koji je padao niz leđa, a pričvršćena za podložak metalnim iglama s ukrasnim glavama (sl.35). U splitskom zaleđu dugo su se zadržala ženska oglavlja s visokim gabaritom načinjena od marame ukrašene bijelim vezom i podloška ili kapice (sl.36, 37).

Sl.35.

Sl.36.

Tipično oglavlje žene iz Dalmatinske zagore jesu u trokut presložene četvrtaste marame iznad podloška koji se postavlja na tjeme, a koji se obično izrađivao od slame i vune (*kovrljak, vindelj, obluk*). Oko Muća, Dugopolja i Sinja između takvog podloška i marame mogla se nositi platnena kapica (*počelica, privezač*) koja je ukrašena, kao i marama, bijelim vezom i raspletom. U Imotskom području ove su kapice (*čepelice, jašmaci*) vidljive s prednje strane gdje su upotpunjene posebnim čeonim nakitom. Marama koje prekrivaju stražnji dio glave (*kape*)

ukrašene su polikromnim vezom geometriziranih motiva koji je sličan onome na ženskim košuljama (sl.38).

Sl.37.

Sl.38.

Za razliku od toga starija jadranska oglavlja prepoznat ćemo po dugim pravokutnim maramama (*pokrivače*) od lanenog ili pamučnog platna koje se ovijaju oko glave. One su u Olibu i Pakoštanima izvezene šarenom svilom, a na otoku Pagu i u Novigradu bijelim vezom i čipkom. Najčešće je jedan kraj marama prebačen srijeda niz prsa, a drugi pada niz leđa (sl.39).

Sl.39.

Sl.40.

Danas je najpoznatije svečano paško oglavlje u krutoj trokutastoj formi koje nastaje slaganjem uštirkane *povezače* pričvršćene nad čelom ukrasnom iglom (sl.40). Ono je nastalo od ranijeg oglavlja mekanog oblika kakvo je prikazano na reljefu lunete paške katedrale iz 15. stoljeća.²¹ Na otoku Olibu žene su na poseban način ovijale duguljastu maramu oko glave i time stvarale poseban oblik oglavlja.²²

Na otoku Mljetu udane žene su pokrivala glavu bijelom kopicom (*škufijom*) ukrašenom sprijeda crvenim (ili crnim) vezom

²¹ Tek se od sredine 20. st. pojavljuju štirkane *pokrivace* krutog trokutastog oblika (Zorić 2001, 248).

²² Vidjeti crtež u Lulić Štorić i Oštrić i Vojnović Traživuk 2005, 82-89.

te čipkom straga, s mekanim umetkom ispod. Preko nje prebacivale su bijelu maramu (sl.41).

Sl.41.

Sl.42.

Konavoska ženska oglavlja obuhvaćaju nekoliko oblikovnih varijanti, od kojih se ona najstarija sastojala od kapice s prednjim kljunom i duguljaste *pokrivače* s bogatim ukrasom (sl.42).²³ Do danas su sačuvani oblici oglavlja oblikovani na osnovu dinarskog obrasca. Na djevojačku crvenu kapu mogla je biti prebačena

²³ Ovaj oblik oglavlja zabilježen je pod nazivom *hondelj* i ukazuje na složene utjecaje, a zajedno s pokrivačem na jadranski obrazac (Gušić 1955, 140).

bijela marama *ubručić* složena u sitne nabore (sl.43). Udana žena nosila je manju bijelu maramu podignutu sprijeda i svezanu na zatiljku, a poviše je mogla još nositi spomenuti *ubručić* ili vrlo uškrobljenu maramu s uzdignutim krajevima kao krilima (sl.44).

Sl.43.

Sl.44.

Treba spomenuti i ženske šešire zabilježene u nekim otočkim nošnjama (Brač, Korčula, Pelješac) od kojih se kitnjastim oblikom izdvaja svečano oglavlje iz Orebića na otoku Pelješcu ukrašeno raskošnim nojevim perjem.

Marame koje su osnovni element različito oblikovanih oglavnja također su samostalne likovne cjeline s obzirom na raznolike načine ukrašavanja površine. One su poput praznog papira ili platna na kojima su žene izrađivale svoje „slike“ prema vlastitom umijeću i kreativnosti, u skladu s naslijeđenim likovnim obrascem. O tome svjedoče brojne bijele kvadratne marame (*okruge*, *jašmaci*, *povezače*) koje su ukrašene šarenim vezom, ponekad čipkom, ukrašnom trakom te resama i kiticama (sl.45). Jedino su žene drniškog kraja glavu pokrivale posve bijelim *okrugama*.²⁴

Sl.45.

Sjevernodalmatinske marame posebno su slikovite bogatim ukrašom izvedenim od našivenih crvenih ili raznobojnih traka, svilenih kitica, veza, čipke i resa (sl.46). Iznimne su, također, bijele kvadratne marame (*okruge*) iz zaleđa srednje Dalmacije s bijelim vezom stiliziranih cvjetova i grana komponiranim u jednom kutnom polju (sl.47).

---

²⁴ Ivančić i Jakšić 2009, 28.

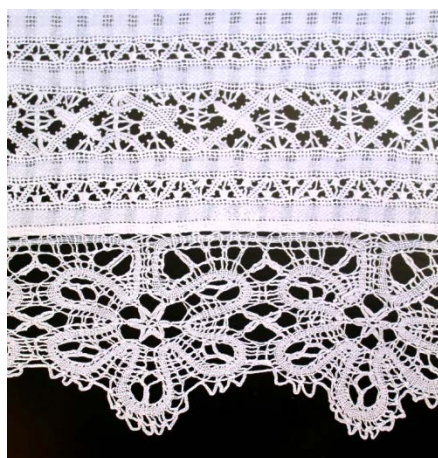

Sl.46.

Sl.47.

Rubni ukrasi paških pokrivača postavljeni su uz dvije uže stranice duguljastog pravokutnika te predstavljaju mala remek djela čipkarskog umijeća. Tu nastaje vrsta plitkog akromatskog reljefa kojega tvore blagi prelazi različitih struktura; površine podloge i čipkarskog prepleta različitih tehnika, te naglašeni kontrasti isprepletene mase konca i šupljina između (sl.48). Drugačiji je ukras svečane marame u Dubrovačkom primorju koja se nosila oko vrata (*maramica, ubrusac*), izveden raznobojnim vunenim vezom s biljnim motivima, rubnim kiticama i detaljima veza srmom (sl.49).

Sl.48.

Sl.49.

U novije vrijeme se često spominje jedan neobičan odjevni dodatak izrazito dekorativne funkcije iz zadarskog priobalnog područja. To je vrsta poprsnice zabilježene pod nazivom *zalistavac* koji je dopuna gornjem dijelu, odnosno prslučiću sukne.²⁵ Izveden je kao samostalni predmet od sukna (*čoh*) koji pokriva donji dio prsnog izreza. Likovno su najzanimljiviji primjerci od više komadića tkanine različitih oblika i boja u simetričnim kompozicijama često rubljeni srmenim vezom ili gajtanom (sl.50, 39). Možda je sam ukras nastao na tragu

²⁵ Zbilježen je za lokalitet: Novigrad, Pakoštane, Diklo (Lulić Štorić i Oštrić i Vojnović Traživuk 2005, 90-95.), zatim Pašman (Lulić Štorić 2003.) te Murter, Novigrad, Privilaka (Ivančić i Jakšić 2009, 68-70).

arhaične dinarske *građe*. Izdvojen iz svakog konteksta podsjeća na modernu apstrakciju.

Sl.50.

Umjesto zaključka

U ovom prikazu narodnih nošnji predstavljene su tek neki karakteristični primjeri tradicijske odjeće u Dalmaciji, iako mi je namjera bila predstaviti je u cijelosti. Izrazito brojna i raznolika tekstilna građa kao da se tomu odupirala.

Istraživanja hrvatskih narodnih nošnji uvijek ukazuju na više slojeva tradicijskog odijevanja koji su nastali u određenim okolnostima, a potom trajali kroz raznovrsna preoblikovanja u povijesnim mijenama. Ponegdje su do danas sačuvani razlikovni detalji kao osamljeni primjeri u ukupnoj slici, a ponegdje su se modificirali u skladu s novom cjelinom pa ih je nemoguće vezati uz neki raniji oblik.

Svečane inačice narodnih nošnji, koje su danas najpopularnije, u pravilu se razlikuju od onih svakodnevnih, a ponekad su čak sličnije raskošnoj odjeći u drugim sredinama. Iako otvorenije novijim utjecajima one su još uvijek izraz tradicijske kulture, odnosno slika povijesnih okolnosti određenog područja i jedinstveni likovni odgovor na njih. Pa ipak, one nisu bile jedine nošnje nekog kraja kako se danas najčešće sugerira u njihovim prezentacijama. Zato bi bilo bolje govoriti o nekoliko varijanti tradicijske odjeće određenog lokaliteta nego o samo jednom obliku narodne nošnje.

Upravo o tome pričaju muzejske narodne nošnje koje se danas razlikuju po materijalima, izradi i detaljima od folklornih kostima u obnovljenoj tradiciji, posebice u onom dijelu koji je namijenjen turizmu. Već je suvremeno identifikacijsko značenje

folkloru donekle potisnulo u drugi plan njihova estetska obilježja kojima su lokalne tekstilne rukotvorine bile vrednovane kao narodna umjetnosti. Recentni konzumerizam i takozvana kulturna industrija konačno su sveli bogastvo tekstilnog odjevnog inventara na jedan pojednostavljen oblik nošnje u kojoj nije ostalo ništa od sklada i proporcija starih primjeraka. Nadalje, njihove digitalne prezentacije nivelirale su vrsnoću i dodatno umanjile pojedinačni doživljajni aspekt.

Zbog svega toga naglašavam estetsku vrijednost muzealiziranih narodnih nošnji kao onaj dragocijeni dio tradicije koji nosi u sebi potencijal buduće kreacije, što vodi istinskom obogaćivanju hrvatske kulture.

Popis slikovnih priloga:

Sl.1. Narodne nošnje na postavu u Etnografskom muzeju Split, 2021.

Sl.2. Dijelovi muške dinarske nošnje. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.3. Dijelovi ženskog dinarskog ruha. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.4. Žensko ruho s poramenicama u jadranskom području. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.5. Dijelovi ženske nošnje sjevernih jadranskih otoka. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.6. Dijelovi muške nošnje s otoka Krka. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, bez numeracije.

Sl.7. Slika V.Meneghello Dinčić, *Vrličanka*, 1920.-1925.g. EMS - 630:SLT;1184.

Sl.8. Slika V.Meneghello Dinčić, *Muškarac u svečanoj nošnji Obrovca*, oko 1920.g. EMS - 630:SLT;1077.

Sl.9. Grafički list iz mape L. Salvadora, *Ženska nošnja iz Sutomišćice*, 1870. (EMS)

Sl.10. Grafički list iz mape L.Salvadora, *Muška nošnja iz Sutomišćice*, 1870. (EMS)

Sl.11. Nošnja iz Primoštena kraj Šibenika. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.12. Žene iz Paga. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.13. Krožet, drniško područje, oko 1920.g. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split*, str.58.

Sl.14. Svečani krožet, Vrlika. Objavljeno u Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrlike: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, str. bez numeracije.

Sl.15. Jačerma, Dalmatinska zagora. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.16. Jačerma srmalija, Vinjani Gornji, poč. 20.st. EMS - XV/1219.

Sl.17. Detalj terzijskog veza na fermenu od crvenog velura, Dubrovačko primorje. Objavljeno u Benc Bošković, Katica. 1987. *Narodne nošnje Dubrovačkog primorja – Doli*, str. bez numeracije.

Sl.18. Ornamentika na rukavu muškog haljetka, dubrovačko područje. Objavljeno u *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, 2001, str.207.

Sl.19. Koporan (leđa),Bilešane, II.pol.19.st. Objavljeno u Lulić Štorić, Jasenka. 2003. *Vez i čipka sjeverne Dalmacije*, str. bez numeracije.

Sl.20. Muški komplet, Šibenik, 1929.g. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split*, str.81.

Sl.21. Košulja ženska, Kistanje, kraj 19.st. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split*, str.26.

Sl.22. Crtež Franjo Salghetti Drioli, Motivi veza na muškim i ženskim košuljama dinarskog područja, 1838. Objavljeno u Lulić Štorić, Jasenka. 2003. *Vez i čipka sjeverne Dalmacije*, str. bez numeracije.

Sl.23. Košulja, Poljica - Imotski, I.pol. 19.st. EMS - V/6822.

Sl.24. Košulja, Muć, II.pol.19.st. Objavljeno u Jakšić, Ida. 2018. *Bijelo na bijelom : Bijeli vez u nošnjama dalmatinskoga zaleđa*, str.21.

Sl.25. Pregača, Bogatić, kraj 19. st. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna*

građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split, str.45.

Sl.26. Pregača, Podvaroš – Sinj, poč.20.st. EMS - XV/247.

Sl.27. Sadak katolkinje, Lišane Ostrovičke, poč. 20.st. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split*, str.34.

Sl.28. Sadak (zobun) pravoslavke, okolica Knina, II.pol.19.st. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split*, str.37.

Sl.29. Bočni dio sadaka, Pristeg, između dva sv.j.rata. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split*, str.34.

Sl.30. Detalj sadaka, zvrk, prsti i nokti. Objavljeno u Gamulin, Jelena. 1988. Narodna nošnja Vrlike : Priručnik za rekonstrukciju nošnje, str. bez numeracije.

Sl.31. Prsa modrine ukrašene đidama – košćicama, Vrlika. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.32. Djevojka sa đerdanom iz Vrlike. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.33. Glava djevojke iz Vrlike. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.34. Djevojačke kape, Bukovica, poč.20.st. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split*, str.51.

Sl.35. Udata žena u zimskom ruhu, Vrlika. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.36. Žena iz Muća. Objavljeno u Gavazzi, Milovan. 1944, str. bez numeracije.

Sl.37. Svečana ženska nošnja iz Muća. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.38. Žena iz Imotske krajine. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.39. Žena u svečanoj nošnji, Novigrad, II.pol.19.st. Objavljeno u Lulić Štorić, Jasenka i Olga Oštrić i Branka Vojnović Traživuk. 2005. *Narodne nošnje sjeverne Dalmacije*, str.105.

Sl.40. Žene iz Paga. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.41. Mladenka – nevjesta iz Babinog polja, otok Mljet. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.42. Konavoka u nošnji iz 19.st. (dio), dar Jelke Miš u stalnom postavu Etnografskog muzeja u Dubrovniku. Objavljeno u Hajdić, Branka. 2010. *Jelka Miš : Život posvećen baštini*,str. 32.

Sl.43. Djevojka, Konavli. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.44. Žena iz Konavala u zimskoj nošnji. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.45. Žene iz okolice Novigrada, Ravni kotari, Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. . *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Sl.46. Povezača (jašmak) – marama, Zemunik, poč.19.st. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzja Split*, str.28.

Sl.47. Marama (dio), Dugopolje, pol.19.st. Objavljeno u Jakšić, Ida. 2018. *Bijelo na bijelom: Bijeli vez u nošnjama dalmatinskog zaleđa*, str. 49.

Sl.48. Rub ženske marame, Pag. Objavljeno u *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, 2001, str.178.

Sl.49. Maramica oko vrata s vezenim ukrasom. Objavljeno u Benc Bošković, Katica. 1987. *Narodne nošnje Dubrovačkog primorja – Doli*, str. bez numeracije.

Sl.50. Zalistavac, plastron za prsa ženske košulje, Pašman, II.pol. 19.st. Objavljeno u Lulić Štorić, Jasenka. 2003. *Vez i čipka sjeverne Dalmacije*, str. bez numeracije.

Literatura i ilustracije:

- Benc Bošković, Katica. 1987. *Narodna nošnja Dubrovačkoj primorja*. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske.
- Gavazzi, Milovan. 1944. *Hrvatska narodna umjetnost*. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod.
- Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrlike*. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske.
- Gušić, Marijana. 1955. *Tumač izložene građe*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.
- Hajdić, Branka. 2010. *Jelka Miš : Život posvećen baštini*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji – Etnografski muzej.
- Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*. 2001. Ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj. Zagreb: Barbat [etc].
- Ivanković, Ivica. 2001. *Hrvatske narodne nošnje*. Zagreb: Multigraf.
- Jakšić, Ida. 2007. „Tradicijska odjeća od Knina do Vrgorca“. U *Dalmatinska zagora nepoznata zemlja*, ur. Vesna Kusin. Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 519-525.
- Jakšić, Ida. 2018. *Bijelo na bijelom : Bijeli vez u nošnjama dalmatinskoga zaleđa*. Split: Etnografski muzej Split.
- Ivančić, Sanja i Ida Jakšić. 2009. *Život na sjeveru Dalmacije : Tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa etnografskog muzeja Split*. Split: Etnografski muzej Split.
- Lulić Štorić, Jasenka. 2003. *Vez i čipka sjeverne Dalmacije*. Zadar: Narodni muzej Zadar.
- Lulić Štorić, Jasenka i Olga Oštrić i Branka Vojnović Traživuk. 2005. *Narodne nošnje sjeverne Dalmacije*. Zadar: Narodni muzej Zadar
- Muraj, Aleksandra. 1998. „Obrisi svakidašnjega života . Odijevanje.“ U *Etnografija : Svagdan i blagdan hrvatskog puka*, ur. Jasna Čapo Žmegač [et.al.] Zagreb: Matica hrvatska, 109-150.
- Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*. Zagreb: Spektar.
- Radauš-Ribarić, Jelka. 1991. „Žensko ruho jadranskog područja kao primjer prožimanja utjecaja“. *Zbornik radova 29. kongresa SUFJ, Hvar 16-20.X.1982*. Zagreb: Hrvatsko društvo folklorista, 105-110.
- Vitez, Zorica. 2001. „O projektu 'Hrvatska tradicijska kultura' i o ovoj knjizi“. U *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj. Zagreb: Barbat [etc], 9-22.

- Vojnović, Branka. 1992. „Ljubo Babić i pučka umjetnost“. *Ethnologica Dalmatica*, 1: 109-115.
- Vojnović Traživuk, Branka. 2021. „Tekstilno rukotvorstvo u Dalmaciji“. *Ethnologica Dalmatica*, 28: 19-49.
- Zorić, Vesna. 2001. „Starinsko žensko češljanje i opremanje glave“. U *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, ur. Zorica Vitez i Aleksandra Muraj. Zagreb: Barbat [etc], 243-253.

FOLK COSTUMES IN DALMATIA AS CLOTHING SETS WITH SPECIAL DETAILS

(Summary)

The article talks about traditional clothing in Dalmatia according to the basic types of folk costumes (Adriatic, Dinaric) that permeate, and about more characteristic decorative details and women's headdresses of smaller areas. Attempts are being made to combine existing data from relevant ethnological literature with the ethnographic material of museums and collections. The text is a continuation of the article on textile handicraft published in the previous issue of this magazine, with selected pictorial contributions according to the concept of the future monographic edition on folk art in Dalmatia.

Keywords: traditional clothing, Dalmatia, types of folk costumes